

עזה האחרת: רצועת עזה בין מבוי סתום לשביב של תקווה

יואב (פול) מרדכי, מיכאל מילשטיין, יותם אמיתי

המאמר מציג את המציאות המתהווה ברצועת עזה, ההולכת ושוקעת לא רק בהיבטים כלכליים של עוני ואבטלה, אלא גם מבחינה חברתית ותודעתית. במרכז של מציאות זו ניכר המתח הגובר בין אינטרסים המנחים את שלטון חמאס לבין התקוות והאכזבות שחווה אוכלוסיית הרצועה - ובעיקר הדור החדש שצמח בתוכה.

חלקו הראשון של המאמר מתמקד במתח הגובר בין שלטון חמאס ברצועת עזה לבין הדור החדש הגדל ברצועה. מדובר בדור חדש המונה רבבות צעירים, שאמנם טרם התארגנו תחת גוף מאחד, אולם להם השפעה רבה על התודעה והלכי הרוח הקיימים במרחב זה. זהו דור משכיל יחסית אך גם זועם ומתוסכל, המבטא תפיסת עולם קיצונית אף בהשוואה לשלטון חמאס (וכל זאת, על רקע הניסיון ליצירת פיוס פנים-פלסטיני ברצועה, בהובלת מצרים).

בהמשך המאמר מוצג 'מסלול ההקצנה', המתאר תהליך עקבי של הגברת המיליטנטיות והשימוש באלימות בקרב הגורמים ששלטו ושולטים ברצועה מאז 1947, וגוזר מכך משמעויות אפשריות למקרה של הפיכת הדור החדש - או כל גורם קיצוני אחר - לחלופה שלטונית לחמאס.

אלוף יואב (פול) מרדכי - מתאם פעולות הממשלה בשטחים (מתפ"ש). קודם לכן שימש כדובר צהל וכראש המנהל האזרחי.
אלוף-משנה מיכאל מילשטיין - היועץ לעניינים פלסטיניים במתפ"ש. קודם לכן שימש כראש הזירה הפלסטינית בחטיבת המחקר של אמ"ן.
יותם אמיתי - פסיכולוג חברתי ויועץ ארגוני. סא"ל במיל, לשעבר ראש ענף הערכת בכירים בממד"ה והיועץ הארגוני של פיקוד המרכז ושל אוגדת אזח"ע.

בחלקו האחרון של המאמר מודגש הצורך בבשורה אמיתית לרצועת עזה ומוצע תהליך שיהווה מעין "תוכנית מרשל" של הרצועה, אשר אמור לחולל שינוי של ממש באיכות החיים הקיימת בה – ומכאן גם להשפיע לטובה על המציאות הביטחונית במרחבה.

מילות מפתח: פלסטינים, חמאס, רצועת עזה

מבוא

רצועת עזה עוברת לאחרונה תהליכים פנימיים המחדדים את המבוי הסתום שאליו היא נקלעה, בשני היבטים עיקריים: האחד – הכישלון המתמשך של **שלטון חמאס** לייצר מציאות שתוציא את תושבי הרצועה ממעגלי העוני וההזנחה שהם שרויים בהם (אף שהוא משמר עדיין את רתיעתם מהתקוממות נגדו). השני – צמיחתו של **דור חדש** זועם, מתוסכל וחסר אופק קולקטיבי ואישי, החותר להשפיע על הלך הרוח ברצועה, ואשר עמדותיו כלפי הסכסוך עם ישראל קיצוניות בהשוואה לדורות שקדמו לו. משמעות הדבר היא ששלטון חמאס עלול בעתיד להתפס בעיני הדור החדש כמי שלא מבין ומדבר את שפתו ושאינו מחויב לצרכיו, דבר שישפיע על יציבותו של אזור זה. אומנם, לא מדובר עדיין בדור הפועל תחת גוף משותף ואלה בעיקר ניצנים של התארגנות רעיונית, אך ניתן לטעון כי יותר משתנועת חמאס מעצבת כיום באופן בלעדי את התודעה השלטת ברצועה, גוברת השפעת הדור החדש, המנהל עמה מערכת יחסים סימביוטית ובעלת היזון חוזר.¹

חשוב לציין כי הדור החדש ברצועה מבוסס על אוכלוסייה צעירה יחסית (בני 15–30) אשר "לא ידעה את ישראל", ושהיכרותה עם השכנים היהודים ניזונה בעיקר מסבבי הלחימה עם צה"ל המתרחשים אחת לכמה שנים. לכאורה, ניתן היה להסיק ממצב כזה שככל שהמרחק התודעתי בין עזה לתל-אביב הולך וגדל, כך תפחת התלות הבסיסית של תושבי הרצועה בישראל, אלא שהמציאות בפועל שונה. השימוש במדיה וברשתות החברתיות והיכולת להשפיע על גורמים בינלאומיים ולהיחשף לעולם החיצוני מייצרים בקרב הדור החדש תודעה **המאשימה בעיקר את ישראל** במציאות שנוצרה ברצועה, והוא מייחס לה אחריות לתשתיות ולאמצעי הקיום של תושביה אף יותר מבעבר. כתוצאה מכך, עזה וישראל נראות כיום כתאומות סיאמיות שראשיהן הופרדו לכאורה, אך הן **לא יכולות להינתק זו מזו**. יתר על כן, בין שני הראשים גוברים הניכור והשנאה – בעיקר משום שהולכים ופוחתים ביניהם ממדי האינטראקציה וההיכרות האמיתית.

המאמר הנוכחי מציג את המציאות המתהווה ברצועת עזה, ההולכת ומחמירה בעיני תושביה – לא רק בהיבטים כלכליים של עוני ואבטלה, אלא גם מבחינה פוליטית ותודעתית. במוקד המאמר יוצגו הן הקשיים והכישלונות המאפיינים את

שלטון חמאס ברצועת עזה בעת הזו, והן דיוקנו של הדור החדש שגדל ברצועה והציפיות שהוא מפתח כלפי גורמי השלטון בה. זאת, במטרה להביא פן מוכר פחות של מוקדי הכוח במרחב זה, ולבחון את ההשפעות שעשויות להיות להם על עתיד הרצועה. בחלקו האחרון של המאמר מוצעים כיווני פעולה אפשריים לשינוי המציאות ברצועת עזה, וליצירת שביב של תקווה עבור תושביה.

ממשל חמאס ברצועת עזה: תמונת מצב

במהלך העשור האחרון, מאז השתלט חמאס בכוח על רצועת עזה (יוני 2007), התנסה הארגון בחוויית המשילות. זאת, לאחר כעשרים שנה שבמהלכן התרגל הארגון לפעול בתנאי מחתרת וכאופוזיציה לממשל הקיים (בין אם של ישראל ובין אם של הרשות הפלסטינית). המהפך בדרכו של חמאס העניק לו **עוצמה ומעמד חסרי תקדים**, לצד פיתוח רצון בולט להמשיך לבסס את עצמו כמנהיג הזירה הפלסטינית. ברם, המעמד החדש השית על התנועה גם שורה של מגבלות ואילוצים שהיא לא הכירה בעבר, ובראשם הצורך לדאוג לצרכיו של הציבור הרחב, ולא פעם לשקול את קידומם של רעיונות ההתנגדות והג'האד לנוכח אילוצים הקשורים לתחושות הציבור וליכולת הספיגה שלו (דבר שבא לידי ביטוי עז ב'צוק איתן', המערכה הצבאית החריפה ביותר שבה התנסו הזירה הפלסטינית בכלל ורצועת עזה בפרט זה עשרות שנים).

למרות שחמאס נעשה ריבון הוא **לא התנתק לחלוטין מזהותו הקודמת** כתנועת אופוזיציה לוחמת, שמנוע הפעולה המרכזי שלה הוא רעיון ההתנגדות. בפועל התבסס חמאס בעשור האחרון כישות היברידית המשלבת בין ממשל לבין תנועה. הוא אומנם פיתח מערכי משילות ממלכתיים – אזרחיים וביטחוניים – וביסס את דימויו מבית ומחוץ כריבון ברצועה, אולם בו בזמן המשיך לחלוש על מערכים תנועתיים המתקיימים מחוץ למרחב השלטוני. בהקשר הזה בלטו בעיקר הזרוע הצבאית של חמאס (גדודי עז א-דין אל-קסאם), וכן המערך הפוליטי והאזרחי (דעווה) של התנועה. מרחבים אלה ממשיכים להתקיים בזיקות עמוקות ביניהם, לרוב מאחורי הקלעים – בעיקר בין הזרוע הצבאית למערך ביטחון הפנים, ובין מוסדות התנועה למשרדי השלטון האזרחיים.²

בד בבד, תושבי רצועת עזה קיבלו לפחות בשלב הראשון בצורה חיובית וכמעט טבעית את שלטון חמאס כתנועה שצמחה מתוך החברה, והמשיכה לקיים פעילות אזרחית ענפה למען הציבור ולשאת צביון עממי. שלטון זה נתפס כשונה בקרב התושבים בהשוואה למאפייני השליטה של פתח והרשות הפלסטינית, שהפכו במהלך השנים לבעלי דימוי מושחת ומנוכר. ואולם, בחלוף זמן נראה כי **חמאס מתקשה לשמר את דימויו ואת מעוזה התמיכה המסורתית שלו**, ובתום עשור בשלטון הוא מציג רשימת הישגים חיוורת למדי: הרצועה חוותה שלוש מערכות

צבאיות קשות ביותר שנבעו מרצונו של חמאס לשמור על מרחב הפעולה הצבאי שלו מול ישראל; מצבו של האזרח העזתי הידרדר מאוד בהשוואה לתקופה שלפני 2007, בעיקר בשל ההגבלות שהשיתה ישראל על הרצועה (בהיבטי תנועה מהאזור ואילו ובהיבטים של פעילות כלכלית); וחמאס עצמו סבל ממצוקה אסטרטגית חריפה בשנים האחרונות, נוכח אובדן המשענת של מחנה ההתנגדות שהתפורר.³ אלא שלמרות המצוקה המתמשכת ברצועה והניכור הגובר בין הציבור העזתי לשלטון חמאס, נראה כי הארגון ממשיך לשמור על מעמד דומיננטי ברצועה. יתרה מכך, בשלב הנוכחי עוד לא מסתמן איום מבית לשלטונו והציבור מפגין יראה רבה מפעילות נגדו, בעיקר עקב חשש מתגובה כוחנית. בד בבד, שאר גורמי הכוח בעת הנוכחית נתפסים מוגבלים מאוד בהשוואה לעוצמת חמאס. בהקשר זה ניתן לציין את הג'האד האסלמי, פתח ונציגי הרשות הפלסטינית, הזרם הסלפי המורכב ממספר ארגונים סוררים ומנהיגים מקומיים שהם חסרי שיוך פוליטי. במצב הקיים נוטים גורמים מתוך הזירה הפלסטינית ומחוץ לה להגדיר את ממשלת חמאס כרע במיעוטו, וכעדיפה על חלופה של כאוס שלטוני או עליית גורמים קיצוניים יותר ממנה – כשהמקרים של עיראק וסוריה מהווים כאן אות אזהרה.⁴

לאור זאת, האתגר המרכזי המאיים כיום על שלטון חמאס מגולם בעיקר בממד החברתי-תודעתי ומושפע במידה רבה מהגורם הדמוגרפי. כאן נכנס הדור החדש, הנושא מאפיינים שונים מדור אבותיו ומעורר דאגה בקרב גורמי הממשל בכלל הזירה הפלסטינית. זהו דור מתוסכל, אשר חלקים גדולים ממנו שרכשו השכלה מתקשים להשתלב בתעסוקה הולמת, ואינם מצליחים לשפר את רמת חייהם ולזהות אופק אישי וקולקטיבי. כמו כן, מדובר בדור החשוף לרשתות החברתיות, מודע לאורחות החיים במערב ומעוניין לאמצם לעצמו, ולכן גם מתריס נגד מקורות הסמכות ואף מפגין לפרקים יחס מסויג כלפי האידיאולוגיה המסורתית ויעדים לאומיים.

גם הרשות כבר הספיקה לחוש את מחאת הדור החדש הפלסטיני על בשרה בכמה גלי אלימות שהתפתחו בשנים האחרונות בגדה.⁵ שלטון חמאס ברצועת עזה עדיין לא חווה איום דומה, בעיקר בשל הפחד הציבורי העמוק ממנו – לרבות בקרב הצעירים. עם זאת, נראה כי חמאס מבין שזה עניין של זמן, ולנוכח תקדימים שהתרחשו לאחרונה במזרח התיכון בצל 'האביב הערבי' עלול לצמוח גם ברצועה סוג של "בועיזי עזתי", אשר במהלך מחאה לא מתוכנן יביא להצתת מטעני הזעם של אלפי צעירים. ייתכן שאלה יופנו כלפי התנועה, בהיותה הגורם השולט ברצועה.⁶

הדור החדש ברצועת עזה כחלופה שלטונית

בני הדור החדש ברצועת עזה הם צעירים הנמצאים בתחילתו של תהליך התגבשות. דור זה מהווה קבוצת כוח דמוגרפית ונחשב משכיל יחסית בהשוואה לדורות שקדמו לו, אך גם חסר אופק אישי וקולקטיבי בראייה עתידית. כתוצאה מכך,

הדור החדש חש עצמו כלוא במרחב עני ומוזנח, ומנוכר למוקדי הכוח בסביבתו.⁷ טענה זו מקבלות משנה תוקף בטבלה שלהלן – המציגה את נתוני ההשכלה והתעסוקה ברצועה:⁸

רצועת עזה – תמונת מצב	משמעויות לדור החדש ברצועה
השכלה כ־92,000 מהתושבים בעלי השכלה על-תיכונית (פחות מ־5% מאוכלוסיית הרצועה).	כ־40,000 מבעלי ההשכלה העל-תיכונית ברצועה הם בני 20–30 (15% מכלל אוכלוסייה זו).
אבטלה היקף האבטלה כ־44% (220 אלף מובטלים מתוך כוח עבודה של כ־500 אלף איש, שמשכורתם הממוצעת היא 60 ₪ ליום)	אחוז המובטלים בעלי השכלה גבוהה גדול פי 1.5 מאחוז המובטלים שהם חסרי השכלה או תעודת בגרות (בעיקר כי הם מתקשים למצוא תעסוקה הולמת)
תעסוקה כ־17% בלבד מן המצטרפים הפוטנציאליים לשוק העבודה מצאו תעסוקה בחציון השני של 2016 (כ־3000 איש מתוך אוכלוסייה של 17 אלף)	כ־65% מהמועסקים הם עובדים זמניים ו/או חסרי חוזה עבודה (זמן ממוצע למציאת תעסוקה – כשנה וחצי).

בד בבד ניתן לטעון שהדור החדש ברצועה מהווה בבואה למתרחש בזירה הפלסטינית כולה – הן בזעם הכבוש שהוא מבטא והן ברעיונות האידיאולוגיים שנטל מהצעירים המקבילים לו בגדה, מ'האביב הערבי' ותוצאותיו ומטלטלות נוספות שהתרחשו במזרח התיכון בשנים האחרונות. נראה גם כי דור זה נזהר מחזרה על טעויות של אחרים והוא בוחן דרכו בהתאם. שאול משעל ודורון מצא טענו בנוגע לכך כי "הדור הפלסטיני יליד פוסט הסכם אוסלו 1993 מהדהד את רוח ההתנגדות שאפיינה את צעירי 'האביב הערבי' ואת מקורותיה החברתיים, התרבותיים והמעמדיים".⁹ עידו זליקוביץ סבור כי "זהו דור שאינו הולך עוד בעיניים עצומות אחרי ההנהגה הפוליטית ומסגרות מפלגתיות קיימות. הוא רוצה לעמוד לגורלו, ומבקש לראות שינוי במצבו כאן ועכשיו".¹⁰

דוגמאות למצוקה ולייאוש שמבטא הדור החדש ברצועה ניתן למצוא גם בסיפורם של הצעירים המנסים לאחרונה להימלט לישראל, ונתפסים כמעט מדי לילה בידי כוחות צה"ל לאורך הגבול. לצעירים אלה יש לרוב רקע דומה: הם לקראת סוף העשור השני לחייהם, חלק גדול מהם מגיע ממגזר הפליטים ברצועה ונפלט ממערכות החינוך בגיל צעיר, וכמעט כולם מדווחים על דלות כלכלית חמורה וקשר רופף עם בני משפחתם. כל אלה מניעים אותם לחפש "חיים אחרים" גם במחיר הסיכון הטמון בחציית גדר הגבול. עדותם של אותם צעירים מעלה שהם מעדיפים ישיבה בכלא בישראל – המלווה בארוחות קבועות ובמימון לבני משפחתם – על פני האבטלה ועליבות החיים ברצועה.¹¹

בתנועת חמאס מודעים לסכנות הטמונות באותם מוקדי התנגדות פוטנציאליים ובגורמים העשויים לאיים בעתיד על שלטונה ברצועת עזה. התנועה משקיעה משאבים רבים בדור החדש (באמצעות מחנות נוער, קייטנות, ועוד) כדי לגייסו לצידה. חמאס גם מנסה לתעל את זעם הדור החדש לעבר ישראל, ולהציג עצמו כמי שלא יכול לשנות את המצב בשל המדיניות הישראלית. התנועה אף מלבה טענה זו באמצעות מערכת החינוך ומייצרת דרכה **תרבות שואה כלפי ישראל**.¹² כתוצאה מכך, גם ניסיונות לשנות ולקדם נורמליזציה ברצועה בתמיכה ישראלית ובינלאומית נתקלו בהתנגדות השלטונות בעזה. נראה כי דפוס התנהלות זה הוא חלק מה'דנ"א של חמאס' – שלצד היותו הגורם המושל ברצועה הוא ממשיך לאמץ מאפיינים של ארגון חתרני.¹³

אלא שהניסיונות החוזרים ונשנים של חמאס להדוף ולתעל את מחאת הדור החדש ברצועה מעידים בעיקר על העוצמה הפוטנציאלית הטמונה בדור זה. מבחינתו, רע יותר כבר לא יכול להיות ואין לו עוד מה להפסיד, ומציאות כזו מהווה קרקע פורייה לתפיסה דטרמיניסטית המחלקת את העולם ל"טובים ורעים", ומעודדת מאבק אלים כבסיס לשינוי. אומנם ניתן לטעון שכך נהגו תמיד קבוצות אוכלוסייה שאימצו קו פעולה מיליטנטי, אולם **במקרה של הדור החדש, נראה כי מדובר בפוטנציאל למציאות אלימה ומסוכנת יותר מזו שהכרנו בעבר**.¹⁴

'מסלול ההקצנה': המבוי הסתום של רצועת עזה

הדור החדש ברצועת עזה רוצה מאוד לשנות את המציאות, אלא שהשאלה הנגזרת מכך היא – והיה אם יחול שינוי, מה יהיה טיבו? נדגיש כי שלטון חמאס ברצועה כבר ידע התנגדויות ואיומים מצד ארגונים סוררים כאלה ואחרים, וברוב המקרים הוא ניתב אותם למקומות הנוחים לו ואף חיזק בכך את שליטתו. אלא שהדור החדש **אינו ארגון סורר**, ולאורך זמן הוא עשוי להוות איום על השלטון ולעצב את הרצועה בדמותו – עם או בלי חמאס. רבות כבר נכתב על ההקצנה הגוברת בקרב תושבי רצועת עזה ככל שחולפות השנים, והמציאות המשתקפת מנקודת ראותם אינה משתנה ואף הופכת לקשה ולמתסכלת יותר.¹⁵ בד בבד בולטת בקרב התושבים הנטייה לראות בדרך האלימות פתרון שיכול להביא לשינוי המצב, גם אם אין בכך הבטחה לחיים איכותיים יותר מבחינתם. וכשאינן מי שדואג לך, כל אמצעי כשר עבור מי שרואה עצמו קורבן של המציאות – והדור החדש ברצועה אכן רואה עצמו כזה.¹⁶

כאן ניתן להציע, בזהירות הראויה, זווית התבוננות נוספת על אפשרות השתלטות גורם חדש על רצועת עזה בעת הנוכחית, באמצעות המושג **'מסלול ההקצנה'** – המתאר תהליך עקבי של הגברת המכוונות לדרכים של מיליטנטיות וחוסר תקווה (מנקודת הראות של תושבי הרצועה) שאפיינו את הגורמים ששלטו בעזה, ובעיקר

את החלופות שקמו להם, מאז 1947. מסלול הקצנה זה מעלה תהיות וסימני שאלה באשר לעתידה וגורלה של רצועת עזה, שכן לאורך השנים הללו, החלופה שנוצרה לגורם המושל (מצרים, ישראל, הרשות הפלסטינית) קיבלה לידיה בסופו של דבר את השליטה ברצועה, אולם לא פתרה את הבעיות שירשה, ואף החמירה אותן. מבלי להיכנס לאינטרס הישראלי באשר לזהות הגורם השולט ברצועת עזה במציאות הנוכחית, מסלול ההקצנה המתואר כאן מלמד שאם לא ייעשה מעשה שיביא לשינוי אמיתי בתפיסת המציאות המידרדרת (בעיניים עזתיות) – אנו עלולים להיתקל במצב שבו גורמים קיצוניים יותר אף בהשוואה לתנועת חמאס יכבשו בעתיד את השלטון ברצועה.

כאמור, הדור החדש ברצועת עזה טרם התלכד או חבר למסגרת שתאפשר לו להיות חלופה שלטונית (כשחשוב לזכור שגם תנועות קיימות כמו הג'האד האסלאמי ואף הרשות הפלסטינית אינן נתפסות כיום כמי שמסוגלות לבצע מהפכה). עם זאת נציין שרוב שינויי השלטון ברצועה **התרחשו בעבר בהפתעה יחסית** – מבלי שהיה ניתן להעריך מראש את טיבם ואת משמעותם. גם העיתוי בו יחבור (או יהפוך) הדור החדש ברצועת עזה לחלופה שלטונית אינו ניתן לניבוי כרגע, וצריכים להתרחש עוד אי אלו דברים בכדי שייוצר איום ממשי על שלטון חמאס. ברם, ניתן לומר בהחלט שלדור זה יש את הפוטנציאל להפוך ל"דבר הבא" ברצועה – על כל המשתמע מכך.

סיכום: שביב של תקווה

הטענה העיקרית שהועלתה במאמר – בניסיון לנתח את המציאות הנוכחית – היא שבעוד שלטון חמאס מאבד מכוחו בשל אחריותו להיכפי העוני והאבטלה ברצועת עזה, נתפס הדור החדש כבעל השפעה גוברת – ויש לו אף פוטנציאל להשפיע על זהות הגורם השולט העתידי ברצועת עזה. לעת עתה לפחות, לא מדובר בבשורה אמיתית לתושבי רצועת עזה, ובוודאי שלא למדינת ישראל. פוטנציאל הסכנה הטמון בדור החדש נגזר בין השאר מהטענה שהרצועה נמצאת כבר עשרות שנים במסלול הקצנה, ולמרות השינויים שנעשו בזהות הגורם המושל בה לא ניתנו עד כה פתרונות אמיתיים לצורכי התושבים, ומצבם אף החמיר ובכך עודד תפיסות קיצוניות יותר בקרב המתנגדים לשלטון. משמעות הדבר היא שאם לא ייעשה מעשה לשינוי מסלול ההקצנה המתואר כאן, רצועת עזה עלולה למצוא עצמה במקום או במאחר **בשליטת גורם קיצוני יותר** – שישאף לנתב את הזעם ואת האנרגיות של הדור החדש ולמנף אותן לביצוע הפיכה שלטונית נוספת.

נכון לעכשיו, הדור החדש ברצועת עזה עסוק בעיקר ברצונו לשרוד במצוקה הכלכלית בה הוא נתון, ופחות מונע מתוך אינטרסים פוליטיים. טענה זו נתמכת גם במה שמכונה **"הקשר הגורדי"** בין המצב האזרחי-כלכלי לבין המציאות הביטחונית,

שכן ההתבוננות הישראלית ברצועה ממוקדת בעת הזו במצוקתם של שני מיליון הפלסטינים החיים באותו תא שטח צפוף, ומלווה בהבנה כי למצבם הכלכלי יש השלכות ישירות ודרמטיות על המציאות הביטחונית באזור.¹⁷ כתוצאה מכך, נקודת המוצא של המאמר היא שככל שמצבם של תושבי עזה ילך ויחמיר, כך אנו מגבירים את הסיכוי לסבבי אלימות נוספים במרחב זה בעתיד.

לנוכח זאת נראה כי כיווני הפתרון הנחוצים בעת הזו לרצועת עזה חייבים לכלול **בשורה אמיתית** לאוכלוסייה המתגוררת בה. משמעות הדבר היא שנדרש להוביל תהליך של הפיכת הרצועה לסביבה מתפתחת ובה אזורי תעשייה מתקדמים, מרחבים תירותיים, ערוצי תחבורה חדשניים ותשתיות העונות על צורכי התושבים. לצורך המחשה ולמרות המורכבות האסטרטגית והפוליטית הטמונה בפיתוח עתידי, נבקש להציע שתהליך כזה יהווה מעין "**תוכנית מרשל" של רצועת עזה**.¹⁸ כוונתנו היא שייכללו בו יוזמות והשקעות בינלאומיות רציניות שיאפשרו לחולל ברצועה שיקום ושינוי אמיתי – כלכלי ותודעתי כאחד – מבלי שיתאפשר לחמאס להתנגד לו ואף למנוע אותו. יתר על כן, תהליך כזה אמור להיות משולב עם הסדרה ביטחונית וכלכלית ופתרון סוגיות נוספות שעל הפרק, ועיקרן הגבלת ההתעצמות הצבאית של שלטון חמאס וקץ ההתניה להחזרת השבויים והנעדרים וחללי 'צוק איתן'. כלומר, השאיפה היא שתיווצר משוואה אשר לא ישתלם לצדדים המעורבים להתנגד לה, ויהיה נכון מצדם לאמצה בזרועות פתוחות (חשוב לציין שבאחרונה מתפתחת אפשרות ליצירת הסדרה ברצועת עזה, בהובלת מצרים, המהדקת מחד את קשריה עם שלטון חמאס, ומנסה מאידך לקדם פיוס פנים-פלסטיני – המלווה בדחיקת הרשות לבסס השפעה ברצועה).

אמנם מי שעשוי לכאורה ליהנות מפיתוח משמעותי ברצועת עזה הוא קודם כול שלטון חמאס (מה שעלול להקשות על יצירת מציאות שלטונית חדשה), ברם סביר שבמציאות של שינוי אמיתי ברצועה גם חמאס תידרש להתנהל לפי התניות ברורות של גורמים בינלאומיים. במקביל עולה הדילמה באשר לצורך בהובלת מהלך כזה **תוך שילוב הרשות הפלסטינית**. מדובר כאן בשאלת יסוד שיש לדון בה בערוץ המדיני, שכן אחת מהשלכותיה האפשריות היא שהרשות תתנה את תמיכתה במהלך בהרחבתו לשטחי יהודה ושומרון הנתונים באחריותה.

בשורה התחתונה, התהליך שביכולתו להפוך את רצועת עזה למרחב מתפתח מורכב מיסודו, אך לא בלתי אפשרי. נכון להיום, מה שבעיקר חסר לצורך קידומו הוא **רצון טוב של בעלי האינטרסים במרחב**, ובהם תושבי הרצועה עצמם. מדובר בתהליך מורכב שעשוי להימשך זמן רב, ובניית האמון בו מחייבת מידה של סבלנות ועקביות בקרב כלל הגורמים המעורבים. בנוסף לכך, כל הצעה לשינוי המציאות הנוכחית ברצועת עזה תצטרך להביא בחשבון גם את הדור החדש – הן בשל כוחו הפוטנציאלי הגובר והן משום שבהיעדר פתרון למצב הקיים הוא עלול להיטמע

בתוך ארגונים אסלאמיים קיצוניים, ולאמץ באמצעותם קו מיליטנטי יותר אף בהשוואה לשלטון חמאס.

הערות

- 1 עמוס הראל, "הרצועה זועקת חמס", **הארץ**, 11 בנובמבר 2015; אדם הופמן, "האתגר המשולש של חמאס", הפורום לחשיבה אזורית, 25 באפריל 2016; עמירה הס, "דור פלסטיני חדש", **הארץ**, 17 במאי 2017.
- 2 יוני בן-מנחם, "כישלון חמאס ברצועת עזה", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 15 בינואר 2017.
- 3 ג'קי חורי, "על רקע המשבר בעזה, ניתוק קשרי מדינות ערב עם קטאר מגביר את הלחץ על חמאס", **הארץ**, 5 ביוני 2017.
- 4 אסף אוריון, "המערכה הבאה ברצועת עזה: לפעול בדחיפות להרחיקה, להיערך היטב לפריצתה", **מבט על** 925, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מאי 2017.
- 5 הכוונה היא לגלי האלימות שכוונו בעיקר כלפי אזרחים ישראלים, אך באו לביטוי גם מול יעדי הרשות. ראו למשל: קובי מיכאל, "שנה לגל הטרור הפלסטיני – גורמים והמלצות למדיניות", **מבט על** 862, המכון למחקרי ביטחון לאומי, אוקטובר 2016.
- 6 מוחמד בועזיזי – ירקן תוניסאי שהצית עצמו בדצמבר 2010. מעשה זה נחשב זרז למהפכה העממית ולנפילת השלטון בתוניסיה, ועורר גלי מחאה גם במדינות ערביות נוספות שזכו לכינוי 'האביב הערבי'.
- 7 אורית פרלוב, "ילדי המנהרות וילדי הסכינים", **מבט על** 802, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מארס 2016; אליאור לוי, "הצעירים הפלסטינים ברצועה מאבדים תקווה", Ynet, 13 ביוני 2013.
- 8 הטבלה מבוססת הן על נתונים שפרסמה תנועת חמאס ברצועת עזה, והן על נתוני הלמ"ס הפלסטינית בחציון השני של 2016 ובחציון הראשון של 2017.
- 9 שאול משעל ודורון מצא, "האביב הפלסטיני", **הארץ**, 4 בפברואר 2016.
- 10 עידו זליקוביץ, "מחאת הדור הפלסטיני הצעיר", פורום ארגוני השלום, 9 ביוני 2016.
- 11 William Booth and Hazem Balousha, "Trapped between Israel and Hamas, Gaza's wasted generation is going nowhere", *The Washington Post*, August 6, 2017.
- 12 ג'קי חורי, "מתאם הפעולות בשטחים: חמאס אשם במשבר החשמל ברצועה", **הארץ**, 13 בינואר 2017.
- 13 יוני בן-מנחם, "כישלון חמאס ברצועת עזה", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 15 בינואר 2017.
- 14 אלי פודה, "2017 תהיה פיצוץ", **הארץ**, 6 במארס 2016; קובי מיכאל, "שנה לגל הטרור הפלסטיני – גורמים והמלצות למדיניות". **מבט על** 862, המכון למחקרי ביטחון לאומי, אוקטובר 2016.
- 15 יעל מרום, "אלפי אזרחים בעזה יוצאים במחאה: בלתי אפשרי לחיות כאן", שיחה מקומית, 9 באפריל 2015.
- 16 אבנר פלק, "על הפסיכולוגיה של המלחמה בעזה", **ארץ אחרת**, מהדורה 71, יולי 2014; אורית פרלוב, "ילדי המנהרות וילדי הסכינים", **מבט על** 802, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מארס 2016.
- 17 יואב (פולי) מרדכי ומיכאל מילשטיין, "שש חטיבות או שני מיליון בני אדם?" **מערכות**, 473, אוקטובר 2017.
- 18 נציין כי הבחירה בדוגמה של תוכנית מרשל נועדה להדגיש את היקפי ההשקעה הנדרשים כדי ליצור שינוי אמיתי ברצועת עזה, ולא על מנת להשוות את מצב הרצועה לזה של אירופה לאחר מלחמת העולם השנייה.